

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

Факультет фортепіано, джазу та популярної музики

Кафедра джазу та популярної музики

ЧЕРНЯК ВІТАЛІЙ

**РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ САКСОФОНА В АНСАМБЛЕВІЙ
ПРОТЕСТАНТСЬКІЙ МУЗИЦІ ТА ЖАНРИ «ГОСПЕЛ» У 19-20ст.**

Спеціальність 025 – Музичне мистецтво
Профілізація – Джазові оркестрові інструменти
Магістерське дослідження

Науковий керівник:

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри джазу та
популярної музики

Войтович Олександр Орестович

Рецензент:

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри джазу та популярної музики

Тракало Олександра Михайлівна

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	8
ІСТОРІЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ САКСОФОНА	8
1.1. Адольф Сакс та його концепція нового інструменту.	9
1.2. Винайдення та патентування саксофона.	10
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВІСТЬ ТА РОЛЬ ТЕМБРОВОГО ЗВУЧАННЯ САКСОФОНА В АНСАМБЛЯХ ТА ОРКЕСТРАХ	15
2.1. Ансамблева виконавська практика саксофона.	15
2.3. Саксофон у симфонічній музиці. Особливості сольних фрагментів.	26
РОЗДІЛ 3. МУЗИКА ПЕРІОДУ РЕФОРМАЦІЇ, УТВОРЕННЯ ЖАНРУ «ГОСПЕЛ», ЙОГО УНІКАЛЬНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ	30
3.1. Етапи розвитку госпелу в контексті музичної історії: вплив на суспільство та мистецтво, виклики становлення жанру.	31
3.2. Інструментальна складова традиційного госпелу: роль, еволюція та ключові виконавці	35
3.3. Госпел та протестантська музика в українському контексті	38
3.4. Соціокультурне значення госпел-гімну у контексті духовного переосмислення та музичного впливу на сучасність	41
РОЗДІЛ 4. САКСОФОН У ТРАДИЦІЇ ГОСПЕЛУ: РОЛЬ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СУЧАСНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ	44
4.1. Госпел-музика як чинник духовно-культурного впливу: саксофон у творчості Рея Чарльза	44
4.2. Сучасні виконавці госпелу та роль духових інструментів, зокрема саксофону	46

ВИСНОВОК	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Духові інструменти займають свою особливу нішу в історії музичного мистецтва. Вона виконує надзвичайно вагомую і впливову роль у розвитку інструментальної музики XIX і XXст. Яскраво виділяється серед духових інструментів саме саксофон. Винайдений Адольфом Саксом у розпалі XIXст. він впевнено зайняв своє місце серед інших. Особливий тембр саксофона став справжнім надбанням для оркестрового та ансамблевого виконавства. Відомі композитори, серед яких: Галеві, Меєрбер, Бізе, Дебюссі, із великою майстерністю вплітали глибокий, оксамитовий тембр у свої партитури, надаючи цим унікального звучання та змісту.

Утім, у процесі вивчення історії саксофона, окреслилася ще одна, не менш важлива площина, що вимагає осмислення — його роль у протестантській духовній музиці, зокрема в жанрі госпел. Саме в цьому стилі, сформованому на ґрунті афроамериканського духовного досвіду, саксофон набув особливого значення як інструмент, здатний глибоко передавати внутрішній стан людини. Його інтонаційна гнучкість, темброва м'якість та емоційна виразність дали змогу не лише урізноманітнити музичну мову жанру, але й вивести її на новий рівень духовного впливу. Саме через госпел саксофон був включений до богослужбової практики в протестантських церквах, зберігаючи при цьому відповідність духовній естетиці.

Окрему увагу в межах дослідження зосереджено на тому, як ансамблеве звучання саксофона у церковному контексті стало засобом не тільки музичного супроводу, але й духовної комунікації між виконавцем і громадою. Музика тут — не просто мистецтво, а форма молитви, духовного піднесення, емоційного вираження віри. Саксофон, завдяки своїй тембровій природі, став для багатьох протестантських громад інструментом живої хвали та музичної проповіді.

Тож, вибір теми дослідження зумовлений необхідністю комплексного переосмислення ролі саксофона як не лише академічного, а й духовного інструмента, що відіграє вагомую роль у формуванні нових виконавських, естетичних та богословських парадигм. У цьому контексті саксофон — це не просто інновація XIX століття, а символ синтезу технічного й духовного, сакрального й художнього, що дозволяє глибше зрозуміти музичну культуру християнського Заходу. **Актуальність дослідження** полягає у потребі переосмислення ролі саксофона в духовному мистецтві, зокрема в жанрі госпел, де інструмент виконує не лише музичну, а й комунікативну й символічну функцію. Праця є необхідним продовженням бакалаврської роботи, що міститься з 8 по 29 сторінку.

Об'єкт дослідження: ансамблева та оркестрова музична практика XIX–XX століть.

Предмет дослідження: роль, функції та темброві особливості саксофона в контексті ансамблевої протестантської музики та жанру госпел, а також його вплив на виконавські, духовні й комунікативні аспекти музичного мистецтва XIX–XX століть.

Мета роботи: Ознайомитися з особливостями тембрового та виразового потенціалу саксофона, зокрема в контексті його застосування в ансамблевій протестантській музиці та жанрі госпел, а також проаналізувати його вплив на духовну та виконавську практику XIX–XX століть.

Завдання роботи:

Описати історію створення саксофона та його значення в музичному мистецтві XIX–XX ст.

Дослідити особливості ансамблевого використання саксофона в академічній та духовній музиці.

Проаналізувати роль саксофона в жанрі госпел як інструмента духовного вираження.

Визначити символічне та комунікативне значення саксофонового звучання у протестантському богослужінні.

Висвітлити педагогічний і культурно-соціальний потенціал саксофона в контексті християнської музичної традиції.

Методологічну основу дослідження становлять такі методи:

- **порівняльно-типологічний** — застосований для аналізу саксофонових партій у творах академічної та госпел-музики, представників сучасної протестантської сцени;
- **музично-текстологічний** — використано при розгляді структури й фактури ансамблевих і солюючих саксофонових фрагментів, що функціонують у богослужбовій практиці;
- **метод спостереження** — реалізовано через вивчення записів живих виступів, богослужінь і репетицій саксофонових ансамблів у протестантських церквах, а також під час аналізу тематичної літератури та інтерпретацій виконавців;
- **аналітико-інтерпретаційний підхід** — був необхідним для осмислення символічного та духовного значення саксофонового тембру в релігійному контексті.

Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці з музикознавства, історії духових інструментів, теорії ансамблевого виконавства, історії протестантської музики та жанру госпел. Зокрема, були використані дослідження з музичної семіотики, культурології та богослов'я, що дозволило всебічно охарактеризувати саксофон як інструмент, що поєднує технічні й духовні виміри. Теоретичний підхід також спирався на концепції музичної комунікації, символізму в музиці та інтерпретаційного аналізу.

Матеріал дослідження: партитури саксофонових творів у контексті академічної, духовної та госпел-музики; аудіо- та відеозаписи ансамблевих і церковних виконань; виступи саксофоністів у протестантських службах; музикознавчі, богословські та культурологічні праці; інтерв'ю з музикантами та аналітичні огляди сучасних релігійних музичних практик.

Наукова новизна полягає у системному аналізі саксофона як духовно-музичного феномена в контексті протестантської музики та госпелу, а також у висвітленні його комунікативної, символічної та виконавської функцій у богослужбовій і концертній практиці.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів у викладацькій діяльності, при формуванні репертуару саксофонових ансамблів духовного спрямування, у розвитку сучасної музичної освіти, а також у збагаченні богослужбової музичної практики новими формами саксофонового музикування.

Структура роботи включає вступ, чотири розділи, висновки та додатки. Перший розділ, що містить два підпункти, присвячений історії створення саксофона та його інструментальній еволюції в ХІХ столітті. Другий розділ містить три підпункти і розкриває особливості тембрового звучання саксофона в оркестровій та ансамблевій музиці. Третій розділ вміщає чотири підпункти та аналізує виникнення жанру госпел, музичні традиції протестантизму та значення саксофона в афроамериканському духовному середовищі. Четвертий розділ, що містить два підпункти, присвячений сучасному застосуванню саксофона в богослужбовій практиці, його педагогічному потенціалу та комунікативній функції. **Додатки** містять нотні приклади, візуальні матеріали, схеми, а також аудіо- та відеоілюстрації, що доповнюють і конкретизують основні положення дослідження.⁶³

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ САКСОФОНА

Стан європейської музики впродовж 19ст. перетерпів багато змін та рефлексій. Основні із них характеризується розвитком жанрів, новими винаходами та вдосконаленням багатьох музичних інструментів. Зокрема, серйозного переосмислення зазнали такі, вже надзвичайно популярні на той час жанри, як опера, балет чи різного штибу інструментальна музика, яка почала переростати у програмну симфонічну музику.

Особливий винахід в історії музики належить бельгійському майстрові, композиторові та виконавцеві Адольфові Антуанові Саксові – це новий та новітній на той час інструмент, який отримав назву, що виросла із прізвища його творця – «саксофон». Власне, саме створення особливого та цікавого інструмента дало можливість по-новому переосмислити поєднання тембрів та відкрити унікальні можливості і для тогочасних композиторів, і для сучасних нам. Через приємний м'який тембр, зручний діапазон та комфортну динаміку звук саксофона надзвичайно часто порівнюють із людським голосом. Він чудово вливається майже у будь-який ансамбль чи оркестр – від академічних симфонічних оркестрів, до джазових бендів та поп-груп. Винятком стають оркестри, що виконують переважно музику, яка була написана до появи саксофона. Однак навіть зараз існує маса аранжувань давніх творів для саксофона.

Талант Адольфа Сакса у пошуках унікального поєднання тембрів духових інструментів без перебільшення можна вважати безцінним внеском для музичного мистецтва. Навіть у 21ст., коли минуло вже понад сто років опісля винайдення інструмента, деякі технічні концепції майстра залишаються незмінними. З кожною новою епохою технологічні можливості саксофона зростають, даючи нові ідеї та

можливості для композиторів та виконавців, цим самим змінюючи сталі музичні наративи. Надзвичайно багато відомих композиторів дуже позитивно відгукувалися про цей новий інструмент, серед них – Клод Дебюссі, Моріс Равель, Гектор Берліоз та інші.

Гектор Берліоз, один із найпопулярніших і найвідоміших французьких композиторів та диригентів стверджував, що саксофон додає експресії в оркестрове звучання, що зумовлено його високим та водночас м'яким звучанням верхнього регістру. А відомий італійський митець Джоакіно Россіні казав, що цей інструмент має «найкращі звукові властивості, які він міг чути».¹

Унікальні якості, про які буде детальніше згадано згодом, дали можливість використовувати саксофон не лише в академічній музиці, але в також і в джазі та естраді. Безумовно, особливе місце саксофон посів саме у оркестровій музиці. Зокрема, вагому нішу він займав у військових оркестрах, але був поширеним і в інших колективах. Композитори часто виділяли розлогі сольні фрагменти для виконання саксофону завдяки його особливому звучанню.

1.1. Адольф Сакс та його концепція нового інструменту.

Народився музикант і винахідник в невеликому бельгійському містечку Дінан у 1814 р.. Він був першим з одинадцяти дітей у сім'ї. Батько, Чарльз Джозеф Сакс займався виробництвом духових мідних та дерев'яних оркестрових інструментів. Адольф унаслідував ремесло свого батька. І вже в досить ранніх роках був непогано освідчений в структурі та будові духових музичних інструментів, а також вмів користуватися деякими інструментами та станками, які використовувалися для їх обслуговування.

¹ Kochnitzky L. Sax and His Saxophone. С. 7.

Навчався в Брюссельській консерваторії, будучи студентом відмінно володів грою на флейті, згодом освоїв кларнет. Після цього, у 20 років сконструював бас-кларнет. Зараз доволі складно уявити великий склад симфонічного оркестру без цього чудового інструменту. Слід зазначити, що Сакс був також прекрасним виконавцем. Саме цей факт давав йому змогу на практиці довести, що його винаходи гідні уваги та використання. Деякі відомі французькі диригенти підтримували молодого винахідника, зокрема диригент Хабенек був у захваті від звучання бас-кларнету. Це додавало популярності в кар'єрі музиканта.

У пошуках нових можливостей Адольф Сакс прибуває до Франції. Ще перед прибуттям до Парижа він отримує лист від композитора Фроманталя Галеві, який висловлює молодому талантові свої враження, підтримуючи та надихаючи музиканта. Як би там не було, в Адольфа було доволі складне життя. Фінансові труднощі та безліч недругів не полегшували ситуацію. Характер митця був напрочуд непростим, зрештою, як і в багатьох творчих людей, це часто призводило його до суперечок та проблем. Однак попри це, в нього все ж таки були шанувальники, при тому не останні серед мистецьких постатей того часу. Серед них вищезгаданий Берліоз, а також Джакомо Меєрбер, Наполеон III та інші.

1.2. Винайдення та патентування саксофона.

Достеменно невідомою є дата власне винайдення саксофона, але факт патенту був отриманий 22 червня 1846р. Усього, впродовж творчого життя майстер зробив близько 35 патентів. Вважається, що перший опис саксофона був зафіксований у листі Сакса до Гектора Берліоза 1842р. Якраз цього року Адольф прибув до Парижа. Отож, саме Берліоз в своїх статтях ознайомив французів з талановитим винахідником, що принесло визнання музикантові. З його винаходами починають знайомитися все більше людей.

З часом Берліоз із Саксом стали добрими друзями. У них було багато спільних рис характеру та безліч інноваційних ідей. У своїх статтях Гектор розкриває концепцію інструментів Адольфа. Він розказує про збільшення діапазону в кларнеті, з'являється нота es у нижній октаві, можливість робити більш чіткі трелі. А також кращим стає інтонування нот середнього діапазону. Важливо зазначити, що завдяки вдосконаленню кларнета збільшився динамічний контраст. Це дало можливість грати надзвичайно ніжно та тихо. Сакс також вдосконалив мундштук, додавши металу, що зробило звук більш яскравим. Також майстер збільшив отвори, і додав клапани, які їх закривають. Це додало іще більше динамічних можливостей. Винахідник також додає раструб, який спрямовує звук, роблячи його більш концентрованим. Берліоз згадує в своєму листі також про саксофон. Інструмент, який має цікаву будову, мундштук, як у бас-кларнета і 19 клапанів. Звук дуже особливий, вібруючий і легко контрольований. Безсумнівно, цей інструмент здійснив великий вклад в групу дерев'яних духових.

Адольф Сакс не переставав працювати над вдосконаленням та новими видами саксофонів. Варто відмітити, що саксофони мали чотири регістри, що робить їх дуже цінними саме в оркестровій музиці. Майстрові вдалося відкрити свою власну майстерню в Парижі на вулиці Сен-Жорж. І хоч винахідник він був надзвичайно талановитий, незважаючи на це, проблем вистачало. У нього було багато перешкод і недружелюбних конкурентів. Він часто організовував виставки в своїй майстерні, запрошуючи відомих музикантів та громадських діячів. Часто він сам грав і демонстрував свої інструменти, оскільки був чудовим інструменталістом. Відомий композитор Жак Обер, вперше почувши саксофон, був зворушений, йому дуже сподобався звук. Він говорив, що саксофон можна чудово поєднувати з людським голосом. Варто відмітити, що майстер виготовляв не лише саксофони, а також винайшов саксгорни – мідні інструменти, які мали конструкцію труби, або

флюгельгорна, і мали достатньо хорошу інтонацію. Також були такі інструменти, як саксотромбони, сакстуби та ін (див. додаток 1).

Саксофон вперше був представлений на виставці в Парижі 1844р. Також інструмент був доданий в склад оркестру в опері Жоржа Кастнера «Останній цар Юдеї». Прем'єра відбулася в Паризькій консерваторії 1 грудня 1844р.

Варто відмітити, що стан тогочасних французьких військових оркестрів був, м'яко кажучи, жалюгідними. Оркестранти мали дуже погану зарплатню й неякісну підготовку. Окрім цього, інструменти були надзвичайно примітивні, з одноразовими дерев'яними мундштукми, що не сприяло якості виконання. Про стрій не могло бути й мови в таких умовах. Адольф Сакс рекомендував використовувати інструменти одного сімейства, що дозволяло б краще поєднувати мелодійні лінії і ансамблеве звучання. Тому оркестрам він пропонував свої саксгорни та труби з клапанами. Особливо військовим, адже вони часто грали на відкритому повітрі, що могло часто зашкодити особливо дерев'яним духовим.

Отож, пройшовши декілька прослуховувань інструменти Сакса були визнані, як одні з кращих. В своїх статтях 1847р. Берліоз писав, що викладання саксофону, започаткувалось в музичних гімназіях. Самому Саксу вдалось в Парижі, відкрити мистецький зал приблизно на 400 місць. Його інструменти почали активно використовуватись у різних операх, та оркестрових творах. У 1849р. 16 квітня в Парижі відбулась прем'єра опери Джакомо Мейєрбера «Пророк», у якій використовується бас-кларнет із майстерні Адольфа Сакса. Мейєрбер написав листа генію, де вказував про свій жаль, що раніше не був знайомий з його інструментом саксофоном, оскільки він би написав для нього партію.

У 1858 Сакс стає директором Оперної музики. А згодом він очолив викладання саксофону в Паризькій консерваторії. Музикант розказував про те, що духові інструменти можуть захистити від туберкульозу. Також стверджував, що гра зберігає і розширює легені виконавця. Винахідник також досліджував питання

акустики і вважав, що звукові якості інструмента залежать від пропорцій, які отримуються повітряним потоком. Він мав ствердження, що саме пропорції інструмента визначають природу та особливість, а не форма чи матеріал. Великий вклад винахідника полягає в створенні сімейства духових мідних інструментів.

Основні види саксофонів, які є популярні в нас час є сопрано, альт, тенор, баритон (див. додаток 2). У деяких оркестрах, ще використовують бас-саксофон, який має великі габарити.

Жан Жорж Кастнер, французький музикознавець та композитор говорив, що інструменти Сакса не зважаючи на різні регістри, мають приємний для вуха звук і їхнє ансамблеве звучання можна порівняти з групою хористів у професійному колективі. З цього можемо зробити висновок, що саме інструменти Сакса відіграли значну роль у покращенні звучання духових оркестрів.

Саксофон має виразний, гарний звук, володіє неймовірною динамікою і композитори могли створювати різні ефекти і прийоми, які їм до цього не спадали на думку. Сьогодні він активно використовується не лише в оркестровій чи ансамблевій музиці, але також і в сольному виконавстві. Завдяки своїм можливостям він прекрасно вливається в ансамбль зі струнними, ударними чи іншими інструментами. Увесь час вдосконалюються механічні можливості, зокрема аплікатура стає дедалі зручнішою. А саме клапанна система легко коригується, розташування клапанів стало більш комфортним. Це, в свою чергу, дозволяє малим дітям легше навчатись грі на цьому інструменті.

На теперішній час випускається все більше нових версій інструментів, зокрема у таких популярних компаніях виробників як «SELMER», «YAMAHA», «YANAGISAWA» та ін. Однак також цінуються старі моделі, адже через свої особливості їхній тембр може бути неповторним. Такі інструменти, дуже цінують саме в джазовій музиці.

Одним із надважливих аспектів у формуванні звуку є мундштук. Спочатку Адольф Сакс виготовляв дерев'яні мундштуки, згодом почав робити металеві. Вони мають різну форму і тип відкриття, і сильно впливають на формування звуку. Є різний тип відкритості мундштуків, що дуже важливо для професійних музикантів, адже кожен із них краще підбирати індивідуально. Варто підмітити унікальність тростин, адже їхнє виготовлення це дуже тривалий та складний процес. Найбільш поширеними наразі є бамбукові тростини, однак також їх виготовляють із пластику. Достеменно неможливо визначити, який тип є кращим, адже це також залежить від самого виконавця.

Також важливим фрагментом є лігатура – деталь, за допомогою якої мундштук кріпиться до інструменту.

Існує багато різних видів мундштуків із різних матеріалів, таких як ебоніт, метал, пластик, акрил чи дерево. Через постійне дослідження і покращення, зараз ми можемо спостерігати кращі і кращі версії саксофона й насолоджуватися його звучанням та навіть виглядом.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВІСТЬ ТА РОЛЬ ТЕМБРОВОГО ЗВУЧАННЯ САКСОФОНА В АНСАМБЛЯХ ТА ОРКЕСТРАХ

Адольф Сакс спроектував саксофон різних регістрів та діапазонів. Правильні акустичні розрахунки, матеріали, знання та дослідження конструкції інструмента зробило саксофон професійним тембровим інструментом. Але для ансамблевої гри дуже важливим є зіграність і практика музикантів. Принцип звучання подібний до хорового, коли є нижні голоси і верхні.

2.1. Ансамблева виконавська практика саксофона.

Перші твори для ансамблю саксофона, можна зустріти в педагогічній праці Жана-Жоржа Кастнера «Комплексний і систематичний метод для саксофона». 1844р. Ця методична робота була створена заради французького військового міністерства, оскільки до них в оркестр добавились музиканти, які грали саме на саксофонах. Слід зазначити, що майстер на той час виготовляв саксофони в строях C, F, Bb, Eb. Саксу були потрібні твори для його нових інструментів, адже це збільшувало ринок продажу. Тому в 1858 р. створює видавництво Chez Adolphe Sax. В цьому видавництві є значна кількість творів, п'єс, вправ не тільки сольних, а також ансамблевих.

Адольф Сакс, займаючись викладанням в Паризькій консерваторії, мав змогу створити ансамбль зі своїх учнів. У 1850р. був сформований спеціалізований військовий клас по саксофону, під керівництвом самого Сакса. Студенти, які вступали в вищі навчальні музичні заклади стикались з потребою в репертуарі, не тільки сольному але і ансамблевому, адже це підвищувало їхню компетенцію і рівень гри. Через те, майстер просив своїх друзів композиторів писати твори, сольні фрагменти для саксофона. Отож перший іспит відбувся у 1858 р. і вкінці студенти

виконали ансамблевий твір композитора Жана Батіста Сінгеле, під керівництвом автора. Також відомо, що у 1863р. Адольф аранжував невідомий твір Бетовена для семи саксофонів і його студенти його виконували. Одним із найперших збережених ансамблевих творів є аранжування хоралу Баха для секстету саксофонів.

У 1864 р. починається занепад саксофонного мистецтва та репертуару у зв'язку з закінченням викладання Адольфа Сакса в консерваторії. І довший час саксофон найчастіше з'являється саме в духових військових та муніципальних оркестрах. Виступи проводились по всій Франції і це давало змогу все більше збирати прихильників даного інструмента.

Уже в 1872р. на одному з виступів у США, під керівництвом Патріка Гілмора виступив Французький республіканський гвардійський оркестр, в якому було 6 саксофонів. Дійство було дуже успішним. Диригент Гілмор вирішив у 1873 взяти відомого саксофоніста франко-пруського походження Едварда А. Лефевра. У 1892 р. він приєднається до американського військового оркестру морської піхоти Джона Філіпа. Це запустить процес інтеграції саксофона в США, використання його в різних стилях, не тільки в академічній оркестровій музиці.

У 90-х р. ХІХст. в Америці започатковується новий жанр регтайм – танцювальна музика, яка наповнена складними ритмами, та синкопами. Саме в цей час утворюється гурт «The Musical Spillers». Він складався з декількох афроамериканців, які володіли грою на саксофоні. Виконували різнохарактерну ансамблеву музику в стилі регтайму, джазу та різні твори. Крім того, вміли грати ще на декількох інструментах. Вони подорожували багатьма країнами, що в свою чергу популяризувало саксофон та ансамблеву групову музику. Згодом видатний композитор, піаніст, яскравий виконавець регтайму Скотт Джопплін написав твір для колективу, який називається «Pine Apple Rag». Один з найвідоміших творів композитора є «The Entertainer» 1902р. має чудове аранжування для квартету саксофону.

На жаль, через расову дискримінацію і сегрегацію на той час, так і не вдалося записати жодного виконання гурту «The Musical Spillers». Але вони дали сильний поштовх для утворення нових колективів. Одним із перших ансамблів, що мав змогу записуватися власними силами був «The Six Brown». Виступали вони в складі інструментального квінтету. Завдяки своїм зусиллям і кропіткій праці, музикантам вдалось записати такі композиції як «The Bullfrog and the Coon», «American Patrol». Згодом їх склад розширився і вони виступали як секстет. Група була не просто музичною командою, в своїх номерах вони використовували елементи театру. Вправно володіли хореографією. Доволі складно грати на інструменті і при цьому слідувати за рухами, це вимагає багато практики і регулярних занять. Оркестрові і ансамблеві дефіле є дуже ефектними і популярними і в наш час.

У 1919р. композитор Джон Філіп Суза утворює секстет саксофонів, який використовувався для виконання сольних фрагментів в оркестрах. Якраз в цей період починається розвиватись ранній джаз. Музика отримує складніший гармонічний розвиток, використовуються синкоповані ритми, утворюються нові стилі. Джон з часом розширив склад, збільшивши його до басу, баритону, трьох тенорів та трьох альтів. Ансамбль саксофонів часто виступав в циркових виставах та шоу. Через певні фінансові труднощі він скоротився, але продовжував виступати аж до 1931р. Згодом саксофоні ансамблі почали брати участь у різних мюзиклах і театральних шоу.

Завдяки добре продуманій структурі та природі інструмента, він не є надто важким, але при цьому залишається доволі міцним, що є наслідком великої праці Адольфа Сакса. Виконавці мали не тільки гарний вигляд, але й майстерно володіли танцями та іншими хореографічними рухами. Все це додавало не тільки популярності саксофоновому мистецтву, а й посприяло відкриттю нових музичних закладів. Однією з лідерів саксофонового гурту була Кетрін Томпсон, саме вона займалась викладанням саксофону в школі Лос-Анджелеса. Міс Томпсон здійснила

значний вклад в саксофоновий репертуар, написавши кілька збірок етюдів та сольних п'єс. Також її ансамбль транслювався по радіо станціях в Лос-Анджелесі.

Отож саксофон дуже природньо влився в музичну епоху кінця XIX початку XXст. Цікавим є те, що саксофонові ансамблі були не тільки розважального і джазового стилю. Також були гурти, які спеціалізувались саме на академічній та класичній музиці. Здебільшого, через малу кількість репертуару на той час, писалися транскрипції, але в наш час існує безліч гарно аранжованих класичних партій для саксофонового ансамблю.

Важливу роль в академічній музиці для саксофона відіграв фаготист, саксофоніст Алдон Лаус. Він також був директором симфонічного оркестру в Бостоні. У нього виникла ідея створити оркестр із одних лише саксофонів, який виконує класичний репертуар. Згодом, у 1924р. у його колективі налічувалося близько сорока трьох учасників. Вони грали винятково класичний репертуар.

Згодом задля маркетингового ходу, почалися писати різні народні пісні та танці для ансамблів. Це були відомі пісні, фокстроти та різна розважальна музика. З часом, склади таких ансамблів часто видозмінювались. Почали додавати перкусію, ударні, та ритм-інструменти. Одним із найважливіших аспектів якості та гарного звучання будь-якого ансамблю є саме ритмічна єдність. Що більший склад, то проблематичніше тримати єдиний ритм, темп. Тому музиканти-ударники були дуже важливою складовою.

Слід також зазначити, що в кожному колективі мав бути присутнім лідер, керівник, який був зобов'язаним добре трактувати твори, бути знавцем в стилях і жанрах, могли правильно показати і знати динаміку. Це непроста роль, часто її порівнюють з роллю диригента. Однак набагато складніше грати, і показувати всі важливі моменти, які необхідні ансамблю. Тим не менше, така практика до нашого часу розповсюджена. Колективу дуже важливо розуміти лідера, його рухи, його команди. Це один з основних аспектів, який може гарантувати якісне, злагоджене

звучання. Але для цього потрібно багато практики і не тільки на репетиціях, але й на виступах та концертах. Проте це приносить надзвичайну музичну насолоду, коли виконавці не тільки отримують задоволення від того, що роблять, а й можуть це передати іншим.

Починаючи з 1920р. багато саксофонових ансамблів виступало на різних місцевих заходах по всій Америці. Різні свята чи корпоративи часто супроводжувались звучанням саксофона. Вони часто могли замінювати стандартні духові оркестри. Зростала також кількість шкільних оркестрів та ансамблів, це надало змогу проводити різні конкурси для юних виконавців, тим самим даючи бажання та мотивацію розвивати свої навички та таланти. Приблизно 1930-1937 проводились такі конкурси. У 1931 р. ансамбль «Juliett», зі штату Іллінойс та секстет «Morton» зайняли перше місце у національному конкурсі. З'являлись все нові прихильники саксофонової музики серед композиторів. Один із них, Персі Грейнджер, писав авторські твори для ансамблю і заохочував також виконувати транскрипції.

Також великий вклад в розвиток ансамблевого виконання в Німеччині здійснив Густав Бумке, талановитий композитор та піаніст. Під час свого візиту до Парижу, він ознайомився з саксофоном і згодом придбав інструмент, після чого навчився грати на ньому. З часом він заснував саксофонів клас в Берлінській консерваторії 1903р. А 1920р. Бумке створив перший саксофонний ансамбль в Німеччині. Він був талановитим композитором і аранжувальником і, звісно ж, писав ансамблеву музику для саксофону. Один із найвідоміших його творів для саксофонного оркестру «Drei Fantasien für Saxophon-Orchester», Op. 50 1930(31)р. складався з трьох частин. Також він робив багато аранжувань на різні пісні та християнські гімни. Серед них відомий гімн «Nearer my God to Thee» («Ближче, мій Боже, до Тебе»).

На жаль, через репресії, які відбувались в Німеччині під час Другої світової, Бумке змушений був покинути посаду в консерваторії. Але його учень Сігурд Рашер продовжив працю свого викладача. Він грав в ансамблях вчителя і дуже захоплювався саксофоном. Рашер продовжував ансамблеве виконавство, використовуючи у ролі репертуару транскрипції епохи класицизму та бароко. Важливо підмітити, що музикант прагнув, щоб великі колективи збереглися. Він порівнював ансамбль саксофонів із струнним, писав камерну музику.

Ефектний виступ ансамблю Рашера відбувся на заході «World Saxophone Congress Region». Виконувався репертуар з перекладу для них творів Едварда Гріга, Йоганна Себастьяна Баха та ін. Ансамбль складався з одинадцяти учасників.

Сігурд Рашер гастролював багатьма країнами проводивши семінари по викладанню саксофона та ансамблевій практиці. Це служило заохоченням до вивчення й поширення саксофонового мистецтва.

У 1969 теоретик, музикант, педагог Лорен Вімен під впливом вивчення практики Рашера організовує ансамбль «Fredonia» у Нью-Йорку. Його команда мала багато поїздок та гастролей по всьому світу, також збереглося немало записів виконання.

Багато учнів Рашера не тільки брали участь в ансамблевій грі, але також самі створювали свої проекти. Одним з найвідоміших є концерт «Saxophone Symphony», який відбувся в «Alice Tully Hall in Lincoln Center» 1982р. Група складалась з 18 учасників. Виконувалися твори, що були написані спеціально для такого складу, а також до програми входили твори Едварда Гріга та Антоніо Вівальді. Окрім цього, було багато авторських оригінальних композицій. Цікаво, що в той час про чудовий виступ написали навіть в надзвичайно популярній газеті «The New York Times».

Під час гри в ансамблі, виконавці мають змогу отримати дуже цінний і унікальний досвід, адже вона потребувала вміння грати на різних видах інструменту. Від сопрано й до басу, що є хорошою основою для саксофоніста,

оскільки він знайомиться з різними типами виконання, отримує більше практики та може набагато краще викладати та навчати гри своїх майбутніх учнів.

Кожен тип саксофону є особливий і має свої особливості. Крім різного строю і розміру, важливо добре володіти пальцевою технікою. Різні розміри мундштуків вимагають правильно сформованого амбушурного апарату. Також кожен інструмент потребує використання певного об'єму повітря, яке повинне забезпечує гарний, наповнений тембр. Такі саксофони як бас, баритон і тенор вимагають достатньо великого об'єму повітря, що потрібно усвідомлювати, готуючися до гри на них. Варто виконувати додаткові дихальні вправи. Саксофони альт, сопрано та сопраніно вимагають чітко закріпленого губного апарату, адже що менший мундштук, то складніше його контролювати. Вагомою складовою ансамблевої гри є саме інтонація. Дуже важливо правильно налаштувати інструмент, перевіряти стрій, разом відпрацьовувати гами, та вправи з різними технічними складностями.

Ансамблева увага вимагає тренування вміння слухати одне одного. Слід зауважити, що ансамблістам необхідно мати зоровий контакт, особливо з лідером колективу, адже кожен учасник повинен розуміти його та один одного. Така практика дуже перегукується із хоровою. Виконавці повинні стежити за своєю динамікою для того, щоб був баланс. Адже в ансамблі, як і в будь-якому музичному колективі, важливий кожен голос чи інструмент. Є інструменталісти, які чудово володіють інструментом, відмінно виступають сольо, але не компетентні в ансамблевій грі саме через відсутність досвіду та практики.

Важливо приділяти увагу різним методичним працям про музичні ансамблі. Великий розвиток музикантові, особливо ще юному та недосвідченому дає гра в ансамблі не тільки споріднених інструментів, а й інструментів різного роду. У такому випадку потрібно добре розуміти специфіку, тембральні, динамічні та технічні аспекти не лише власного, але й кожного іншого музичного інструмента, що допомагає у всебічному розвитку та розширенні музичного кругозору. Підбивши

підсумок, можемо вивести, що гра в ансамблі є надвичайно корисною і потрібною як для музикантів-початківців, так і для професійно сформованих митців.

2.2. Саксофон у духовому оркестрі. Історичне і сучасне значення.

Оркестр завжди відіграв важливу роль в музичному світі. Він став тим консолідуючим фактором, що вивів загальне музичне звучання на неймовірно вражаючий рівень. Саме оркестрові полотна здатні у всій красі продемонструвати величність музичної композиції. На всіх знаменитих заходах чи урочистих процесіях звучить саме оркестрова музика, вона дає незабутні почуття та враження. Оркестр має одні з найвищих виразових та динамічних можливостей. Завдяки різносторонньому складу й наявності різнотембрових інструментів він може надзвичайно глибоко передавати суть музичного творіння. Зокрема, духові оркестри є надзвичайно поширеними та практичними, оскільки можуть грати під відкритим небом при різних погодних умовах. Саме інструменти, винайдені Адольфом Саксом, оновили й покращили звучання духових оркестрів. Переважна більшість військових оркестрів – це духові оркестри. Вони прекрасно справляються з виконанням закличної музики, зокрема, маршів, народних пісень та фанфар.

Саксофон вважається доволі новим винаходом, але, незважаючи на це, активно використовується в духовому оркестрі. Він часто виконує сольні фрагменти у партитурі. Дуже велика кількість відомих композиторів, серед яких Гектор Берліоз, Густав Холст та Ігор Стравінський писали музику для духових оркестрів. Популярним він залишається і у наш час.

Духові оркестри існують вже понад два століття. Перші колективи, які можна вважати предками сучасних духових оркестрів зародилися ще вкінці XVIIIст. під час Великої Французької Революції. Вони виконували бравурну музику, щоб підтримати моральний дух революціонерів. Їхня еволюція яскраво продовжилася на

початку ХІХст. у Британії, і почалася вона, як і багато традицій, з кількох непов'язаних між собою обставин і подій, які, на перший погляд, випадково зіткнулися між собою в один час і в одному місці.

На той час, це були невеличкі колективи, які склалися з п'яти-шести інструментів. Значний вплив на музику спровокували пуритани, які відкидали всяку церковну музику: органи, струнні інструменти вважали гріховними. Після закінчення наполеонівських війн, для багатьох музикантів та виконавців наступив час спокою, і з'явився час на заняття музикою. Значний прорив відбувся із винайденням клапанної системи, що значно полегшило використання духових інструментів. Почали відновлюватися старі і створюватися нові колективи саме з духовими інструментами.

Укінці 1815р. економіка держави продовжила рухатися вгору, що згодом привело до так званої «Індустріальної революції». Почалося відкриття заводів та фабрик, відповідно це призвело до збільшення кількості робочих місць. Як наслідок, також ці події стали винуватцем піднесення культурного рівня життя. Люди яскравіше відзначали різні свята, все більше об'єднувалися через спільні робочі місця, влаштовували вечірки й танці. Суспільству надзвичайно полюбилися різні народні ансамблі, зокрема, колишні військові духові оркестри, які навіть у відносно мирний період мали свою строгу форму одягу. Це був час популяризації духових колективів.

Одним із перших духових оркестрів, чиє існування є задокументованим можна вважати «Blaina Band» з Австралії 1832р. Він був першим складом, який повністю перейшов на мідні інструменти. Використовував колектив інструменти голландської фірми «Enbach». Важливим вкладом стало винайдення клапанної системи. Значимою подією стала виставка «The Great Exhibition of the Works of Industry of All Nations». 1851р. Саме на ній виступив оркестр з новими, вдосконаленими духовими інструментами. Це були інструменти Адольфа Сакса, які

вже починали користуватися популярністю в Європі. Зокрема, саксофони, різних типів: альт, тенор, бас, сопрано. Особливу увагу звернули також на саксгорни, які мали клапанну систему і м'який тембр та яскраве звучання. Виконання минуло напрочуд успішно, публіка висловлювала щирий захват. Концерт спрацював як прекрасний маркетинговий хід. Збільшився попит на нові інструменти, створені Саксом.

Уся вікторіанська епоха була періодом процвітання економіки, мистецтва, славилася своїм рівнем життя. У вихідні лунали красива музика, зокрема духових оркестрів, які виконували номери з відомих опер, розважальні твори, гімни та марші. Почала збільшуватися кількість колективів, музична промисловість перетворювалася на прибутковий бізнес.

Оркестр виконував не тільки культурну роль, він об'єднував людей. Часто лунали християнські гімни, які вносили ідею своїх цінностей та світогляду. Це допомагало людям духовно зростати, ставати більш культурними та впливало на їх емоційний стан. У кожній громаді старалися створити духовий оркестр, до нього прагнули приєднатись велика кількість чоловіків, для того, щоб мати заняття у вільний час від роботи. Це об'єднувало людей в колективи, де вони ставали друзями та однодумцями.

Тому майже в кожному місті чи селищі почали утворюватися духові колективи, які складались переважно з чоловіків, що разом працювали на шахтах. Також в цей період починаються з'являтися нові твори для оркестру, зокрема у 1913 році «Праця і любов», «Епічна симфонія» 1926р. Персі Істмена Флетчера відомого лондонського композитора-класика. Твір «Праця і любов» був створений спеціально для участі в Національному конкурсі 1913р. Це був важливий момент для музичного мистецтва. Саме після цього конкурсу почало з'являтися багато інших творів академічного типу, наприклад, «The Severn Suite» 1930р., «A Moorside Suite» 1932р.

та ін.. Ці твори й надалі використовували для проведення національних конкурсів серед духових оркестрів.

Такі конкурси проводяться навіть у наш час, у восьми регіонах Сполученого Королівства. Така традиція дає змогу втримати рівень і зацікавленість людей у духовому мистецтві. Оскільки зараз час, коли мистецтво під загрозою, через велику кількість інформації, викладачі заохочують дітей навчатися в музичних закладах. Саксофон є одним з найпопулярніших духових інструментів, на який батьки віддають навчатися своїх дітей. Таким він є завдяки своїй універсальності – він задіяний як в академічній музиці, так і в естрадній та джазовій. Унікальність інструмента полягає в його стильових можливостях.

Завдяки зусиллям і праці Марселя Мюля, видатного французького композитора, саксофоніста і мульти-інструменталіста, клас саксофону відновився в Паризькій консерваторії у 1944р. Після закінчення кар'єри Адольфа Сакса у 1870р, академічної школи по саксофону в консерваторії не було. Мюль написав багато вправ, етюдів та робіт саме для вдосконалення інструменту. Його учні були не тільки прекрасними солістами, але й оркестрантами.

У наш час саксофон активно використовується в різних оркестрах, не лише духових. Композитори звертають особливу увагу на цей інструмент. У оркестрах він часто дублює партії валторн. Саксофон сопрано, може часом замінити гобой, оскільки володіє схожими тембральними можливостями. Як правило, в оркестрі є чотири типи саксофонів: сопрано, альт, тенор, баритон. Велике значення вони посідають саме у військових оркестрах. Ще за часів Адольфа Сакса саксофон використовувався саме як інструмент, який здатен об'єднати мідну групу з дерев'яною. Завдяки язичковому мундштуку і латуні тембр саксофона є чітким і, водночас, теплим, що додає середніх частот в оркестр, яких дуже бракувало раніше. Саксофон чудово впливається в будь-яку оркестрову групу саме через особливість його м'якого й не надто гучного тембру. Виконавцям варто пам'ятати

про манеру гри, адже в духовому оркестрі важлива чітка атака, впевнений початок звуку, дотримання різних динамічних нюансів. У симфонічному оркестрі відрізняється стиль гри, оскільки вимагається звук, наближений до скрипки. Потрібно вміло користуватися різними музичними прийомами, особливо *vibrato*, *detache* та *staccato*. У естрадних оркестрах важлива чітка гра в ансамблі і вимагається вміння імпровізації та складання соло.

Власне, усі наведені вище факти, а саме гра в різних стилях та манерах і робить саксофон особливим в оркестровому виконавстві. Проте не слід забувати про головні речі, такі як інтонація, ритм, адже без них професійне виконання неможливе.

Кожна група інструментів в оркестрі повинна мати власні репетиції, для того, аби покращувати спільне звучання. Така практика надзвичайно допомагає звучати злагоджено, як один інструмент. Для кращої гри та практики в оркестрі необхідно прослуховувати багато музики. У наш час доступ до інформації є відкритим, і можна слухати різні варіанти записів, що дає можливість аналізувати музику, вивчати, почати сприймати її під різними кутами.

Будь-яка інтерпретація повинна бути підкріплена великим багажем знань, які стосуються багатьох епох і жанрів. Необхідно вивчати музичну літературу та праці і методики композиторів. Достатній базис відомостей допоможе більш правильно трактувати партитуру. Також оркестрант повинен знати свою партію досконало, щоб завжди мати зоровий контакт із диригентом.

2.3. Саксофон у симфонічній музиці. Особливості сольних фрагментів.

Саксофон був винайденим лише на початку XIXст. На той час оркестри вже мали свій сформований склад, структуру. І хоча насамперед Адольф Сакс планував саксофон саме як оркестровий інструмент, багато композиторів та музикантів не сприйняли його. Попри це велику підтримку для винахідника завжди проявляв

композитор, французький музичний критик і диригент Гектор Берліоз. Йому дуже подобався м'який тембр саксофона. Сакс прагнув досягнути уподібнення звуку до людського голосу. За мету він поставив собі з'єднати темброво мідну групу оркестру з дерев'яною. Перший саксофон був створений у строї С. У музеї Адольфа Сакса в Дінані, (Бельгія), можна побачити ці інструменти, вони є надзвичайно рідкісними. Отож, вперше в симфонічній музиці саксофон був продемонстрований у 1844р. композитором Жоржом Кастнером в опері «*Le dernier roi de Juda*».

Першою виконавицею була Еліз Хол, американка, яка мала чудовий звук та тембр на саксофоні, вона виконувала сольні твори з оркестром в концертних залах в різних штатах Америки. Композитори під впливом її виконання писали для неї репертуар. Одним із таких композиторів був відомий французький митець, піаніст, музичний критик, диригент Клод Дебюссі. Для Еліз він написав «Рапсодію для альт-саксофону з оркестром». Саме він почав перехід від романтизму до модернізму.

Багато композиторів, писали сольні фрагменти для саксофона в оркестрі, зокрема, Равель, Бізе, Ібер та ін.. Особливу любов до цього інструменту проявляв популярний французький композитор Жорж Бізе. У його оркестровій сюїті «*L'Arlésienne Suite No 2*», в другій частині зустрічається чудове й розлоге саксофонове соло². Твір написаний надзвичайно професійно, має чітку структуру і зрозумілий виклад. Друга частина має назву «Intermezzo». Починається зі вступу, який триває 16 тактів, опісля чого звучить соло альт-саксофона та валторни. Завдяки своєму ніжному темброві інструмент підкреслює й збагачує звучання мелодії, додаючи солодкавості й насичення. Фоном та основою для саксофона та валторни служать прекрасні арпеджіато струнних, що наче відсилають нас до Шубертової мелодики, віддалено нагадуючи геніальний його твір «Ave Maria». Це соло є одним із найзнаковіших для того періоду (див. додаток 3).

² https://www.youtube.com/watch?v=OorFiRFVjoM&ab_channel=HALIDONMUSIC 6:51

Саксофонову партію часто підсилюють унісоном з кларнетами. Після раптової смерті Бізе, його друг та аранжувальник Ернест Жирар пише сюїту, використовуючи стиль і почерк Бізе, також даючи великий сольний фрагмент саксофону. Саксофон грає просту мелодію, побудовану на широких фразах. З часом аранжувальник збільшив склад до великого оркестру. Прем'єра нової версії відбулась у 1885р. Албан Берг, австрійський композитор, писав додекафонну музику, і в своїх квартетах додавав партію для тенора саксофона. Саксофон почали застосовувати і у камерній музиці, зокрема такими композиторами, як Веберн та Мійо.

У Паризькій консерваторії, де викладав Адольф Сакс, навчався французький композитор Жак Франсуа Ібер. Він написав «Concertino da camera» для саксофона і оркестрової групи. До акомпануючої групи входили валторни, труби, флейти, гобой, кларнет, фагот, контрабас, віолончель. У цьому творі можна почути прекрасні віртуозні пасажі, веселу музику в першій частині. У другій частині ми спостерігаємо повільну ліричну тему, використовується верхній регістр саксофона. Цікаво, що цей твір був присвячений талановитому саксофоністу, учню Густава Сігурду РаБумкешеру. Є збережені записи виконання твору, зокрема, це концертино виконують досі в музичних закладах, включаючи академії, консерваторії.

Важливе місце в саксофоновій творчості посів також італійсько-американський композитор Пол Крестон. Писав для саксофона концерти, твори для квартету, рапсодії, сонати для саксофона з фортепіано. Крестон дуже любляв складні і змішані ритми. І це добре прослідковується в його творах. В них присутні різні складні ритмічні малюнки, зміщення, синкопи. Ці ритми є в сонаті для саксофона. Видатний саксофоніст Арно Борнкампом разом з піаністом Іво Янссеном чудово передали характер твору. Надзвичайно цікавим твором також є робота композитора Вільяма Олбрайта. Це є соната для альту саксофона з фортепіано. Вона

наповнена різнохарактерними стилями і триває близько 19хв. Соната входить до випуску «ACA Digital Recordings CD і Digital Download» 2009р.

На підставі вищенаписаного можна побачити, що вклад саксофона в оркестрову духову, симфонічну, а також в ансамблеву музику є надзвичайно вагомим.

РОЗДІЛ 3. МУЗИКА ПЕРІОДУ РЕФОРМАЦІЇ, УТВОРЕННЯ ЖАНРУ «ГОСПЕЛ», ЙОГО УНІКАЛЬНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ.

Музика часів Реформації, а також формування нових релігійних спільнот і культурних середовищ, відігравала винятково важливу роль у суспільстві того періоду. Цей історичний етап ознаменувався появою нових музичних жанрів, зокрема активним залученням віруючих до загального церковного співу під час богослужінь, а також використанням нових для тогочасної Європи інструментів — зокрема духових, таких як саксофон, труба, флейта тощо. Ідея музики Реформації полягає у прагненні композиторів та виконавців возвеличити Бога шляхом реалізації творчих обдарувань, створюючи атмосферу величі й сакральності, що підкреслювала могутність Творця.

Багато видатних композиторів, таких як Йоганн Себастьян Бах і Генріх Шютц, присвячували свою творчість біблійній тематиці. Відомий монах і реформатор XVI століття Мартін Лютер наголошував: «Настільки прекрасний дар музики повинен використовуватись лише для прославлення Творця та підняття духу людини».³ Лютер підкреслював важливість ролі музики у християнському богослужінні, створюючи хорали, доступні для загального виконання вірянами. Він вважав музику божественним даром, інструментом духовного збагачення та формування особистої віри, а його погляди залишили помітний слід у протестантській музичній традиції.[30, с. 45]

Особливого значення набув процес колективного співу пісень та гімнів, що сприяв трансформації церковної літургії, роблячи її доступною для широкого кола вірян. Тексти гімнів несли не лише богословські концепції, а й елементи християнської етики, сприяючи поглибленню духовної освіти. У музичному оформленні часто використовувалися народні мелодії або інтонаційно прості

³ Martin Luther, "Preface to Georg Rhau's *Symphoniae iucundae*," in *Luther's Works*, vol. 53, pp. 321-322.

мотиви, що полегшувало процес засвоєння текстів. У свою чергу, це сприяло формуванню глибокого духовного зв'язку між музикою та релігійною практикою. Прикладом поєднання біблійного змісту з музикою є твір “Let My People Go”⁴ у виконанні Луї Армстронга, в основі якого лежить біблійна історія про діалог Мойсея з фараоном. Цей приклад ілюструє віру тогочасних музикантів у те, що музика здатна бути потужним засобом вираження хвали Богові.

3.1. Етапи розвитку госпелу в контексті музичної історії: вплив на суспільство та мистецтво, виклики становлення жанру.

Із розвитком інструментального мистецтва та появою нових технічних засобів музика зазнавала еволюції. У першій половині XX століття в межах афроамериканських протестантських спільнот США сформувався новий жанр — госпел, що став важливим етапом у розвитку джазу та бібопу. Госпел поєднав елементи гімнів, народної пісенної традиції та блюзу, відображаючи духовні потреби, емоційний стан і прагнення до свободи. У складних умовах расової дискримінації та рабства музика ставала засобом внутрішнього звільнення, каналом вираження емоцій і протесту. Саме це надало жанру госпел особливого змістового наповнення та глибини.

Визначальним елементом госпелу залишалася церква як простір спільного духовного переживання та музичного творення. Об'єднання вірян навколо спільних цінностей, духовного бачення і моральних принципів забезпечило появу якісного та емоційно насиченого музичного мистецтва. Госпел став не лише музичним, а й соціокультурним феноменом, який об'єднав людей, сприяв реформації культури церковного служіння та продовжує впливати на музичне

⁴ Нотне видання «Oh! Let My People Go: The Song of the Contrabands». 1861 р.

життя дотепер. Для глибшого розуміння стилю цього жанру важливо дослідити його витoki та історичний контекст становлення.

1. Початки виникнення (XVII – середина XIX ст.)

Період становлення госпелу тісно пов'язаний із історичними умовами рабства в Америці, що розпочалося у XVII столітті. Поневолені афроамериканці прагнули зберегти свою етнокультурну ідентичність, віру в майбутнє звільнення та духовну цілісність. У цьому контексті пісня стала засобом підтримки морального духу, каналом вираження емоцій і способом внутрішнього опору. У пісенній творчості використовувалися традиційні ритмічні структури, ліричні мотиви колискових, а також велика увага приділяється змістовому наповненню текстів. Особливе значення мала біблійна тематика — насамперед історія Мойсея, яка асоціювалася з прагненням до визволення. Такі пісні стали символами віри в божественну справедливість, перемогу над рабством і надії на обітовану землю. Протестантська музика відіграла важливу роль у формуванні християнських музичних традицій, що згодом стали основою для виникнення жанру госпел. Значна увага приділялася змістовому наповненню текстів пісень, які повинні були бути зрозумілими широкій аудиторії, доносити богословські ідеї та сприяти духовному зростанню слухачів.

У музичному житті релігійних громад того часу спостерігалася активна участь вірян у співі, що зумовило реформування церковної практики і наблизило духовну музику до повсякденного сприйняття. До богослужінь залучалися нові музиканти та вокалісти, що сприяло оновленню звучання церковних творів. Одним з ключових чинників розвитку церковної музики стало покращення умов музичної освіти: утворення шкіл, запровадження музичних дисциплін у навчальні програми семінарій, доступність навчальних матеріалів. Молодь змалку почала знайомитися з гімнами, музичною грамотою, основами вокалу та

інструментального музикування. Навчальні заклади активно розвивали церковні хори, сприяли заснуванню духових оркестрів, що згодом стали впізнаваною частиною міського музичного середовища.

Основними чинниками, які стали основою для зародження жанру госпел, є:

- утворення аматорських і професійних хорових колективів;
- залучення широкого кола вірян до активної участі у співі;
- освоєння нових музичних інструментів і впровадження їх в богослужбову практику;
- створення духових оркестрів, які супроводжували церемонії та святкові заходи.

Таким чином, протестантська музика заклала ґрунт для подальшого розвитку госпелу, зберігши головну ідею — донесення духовного змісту через спів, гармонію і глибоку емоційність.

2. Період Великого пробудження (XVIII ст.)

У період релігійного піднесення, відомого як Велике пробудження, афроамериканські спільноти почали активніше інтегруватися в церковне життя. Це сприяло розвитку духовної та соціальної активності. Пісенна творчість зазнала стилістичних змін: у творах почали з'являтися елементи африканської музичної традиції — багатоголосся, синкопована ритміка, характерні гармонії з використанням септакордів [19]. Цей час також позначився заклик до особистої віри та практичного християнства, хоча релігійна свобода для поневоленого населення залишалась обмеженою.

3. Період становлення основ жанру (1865–1900 рр.)

Поворотним моментом у розвитку госпелу стало скасування рабства у 1865 році. Це сприяло створенню афроамериканських церковних спільнот, які стали осередками духовного життя, соціального самоствердження та музичної творчості. Відбулося формування вокально-інструментальних ансамблів, церковних хорів із

використанням духових інструментів — труб, тромбонів, саксофонів, а згодом — ударних. Активно практикувався загальний спів духовних пісень та спірічуелс, що набув літургійного значення, сприяючи залученню спільноти до проголошення релігійних текстів. Почали укладатися перші збірки псалмоспівів, авторами яких стали представники афроамериканських громад: Чарльз Пікард, Вільям Френсіс, Джордж Уайт. Їхні твори вирізнялися мелодійністю та доступністю, що сприяло поширенню пісень у середовищі віруючих. Запис пісень став важливим кроком у збереженні музичної спадщини та її популяризації серед широких верств населення.

4. Професіоналізація жанру госпел (1900–1930 рр.)

На початку ХХ століття госпел вийшов за межі виключно церковного середовища й почав інтегруватися в музичну індустрію. Збагачення жанру елементами джазу та блюзу розширило його аудиторію. У твори включалися сольні інструментальні партії, зокрема імпровізації на саксофоні. Госпел почали виконувати відомі музиканти — Т. Дорсі, М. Джексон, Ч. Тінглі. Завдяки пісням “Stand by Me”, “Take My Hand”, “Precious Lord” жанр набував популярності та рівнозначного статусу поруч з іншими стилями. Госпел виходив за межі церков, звучав на концертних майданчиках, радіостанціях. [13, с. 88]

Важливим стало видання збірників з хоровими партитурами, які стали затребуваними й донині. У 1920-х рр. було започатковано студійний запис пісень, зокрема “If You See My Savior” (Т. Дорсі), що сприяло подальшій систематизації й поширенню музики. Професіоналізація жанру сприяла зростанню культурного самовираження афроамериканських спільнот, збереженню та розвитку національних традицій у нових формах.

5. Госпел у 1930–1950-х роках: соціальний вимір і медійний прорив

У період активної міграції афроамериканського населення до північних регіонів США жанр госпел суттєво розширив своє охоплення. Він виконував

важливу функцію під час Другої світової війни, наповнюючи пісні темами надії, спасіння та віри в краще майбутнє. Значущу роль у розвитку жанру відіграла Махалія Джексон, яка отримала неофіційний титул «Королеви госпелу». Її творчість поєднувала елементи госпелу, джазу та блюзу. Джексон активно підтримувала рух за громадянські права, була близькою соратницею Мартіна Лютера Кінга та виступала на його похороні у 1968 році.

1930-ті роки позначилися проривом у медіапростір — госпел почав транслюватися по радіо, що сприяло моральному зміцненню афроамериканських громад. Водночас жанр став джерелом натхнення для формування нових стилів: RnB, соулу, фанку, хіп-хопу, які запозичували ритмічні, гармонічні та хорові елементи госпелу. [17, с. 65]

Слід наголосити на глибокому впливі госпелу на творчість музикантів, таких як Рей Чарльз, Елвіс Преслі, Вітні Х'юстон. Багато з них виростили на музиці госпелу, а її елементи стали органічною частиною їхнього репертуару.

Госпел також став важливим інструментом у боротьбі за громадянські права. Численні пісні стали гімнами визвольного руху, демонструючи, що жанр є не лише музичним стилем, але й носієм цінностей, ідеалів і світогляду.

Крім того, госпел сприяв вдосконаленню церковної музичної практики: активізував формування хорів, музичних груп і духових ансамблів, залучаючи ширше коло вірян до духовного життя.

3.2. Інструментальна складова традиційного госпелу: роль, еволюція та ключові виконавці

Незважаючи на те, що жанр госпел традиційно асоціюється насамперед із вокальним виконанням — ансамблями, хорами, солістами, — інструментальна складова відіграє не менш важливу роль у його становленні та подальшому розвитку. Початково музичний супровід зводився до функції акомпанементу,

однак із часом він почав набувати самостійного значення, збагачуючи звучання жанру ритмічною, гармонійною та стилістичною варіативністю.

У ранньому періоді розвитку госпелу основним акомпануючим інструментом був орган, згодом — фортепіано. У деяких випадках використовувалося їхнє поєднання. Із зростанням популярності жанру та появою нових аранжувань до інструментального складу почали долучатися інші інструменти, запозичені з суміжних стилів — передусім джазу та блюзу. Варто зазначити, що госпел, джаз і блюз мають спільні історичні витоки, хоча відрізняються тематикою текстів: якщо джаз, як правило, орієнтується на світські теми, то госпел зосереджений на релігійних і духовних аспектах.

Імпровізація, варіативність гармонії та сольні інструментальні вставки — характерні риси, що об'єднують ці жанри. У госпелі активно використовувалися джазові інструментальні тріо: фортепіано, контрабас і барабани, які доповнювали вокальні партії. Одним із ключових інструментів у контексті інструментального госпелу став саксофон. Він часто застосовувався як сольний інструмент, зокрема у кульмінаційних моментах композицій, надаючи виконанню особливої емоційної виразності [22, с. 26].

Саксофоністам, як правило, надавалася свобода в імпровізації, а ноти не завжди приписувалися. Такий підхід підкреслює високу майстерність виконавця та довіру до його інтерпретаційного бачення. Саксофон часто порівнюють із людським голосом — за здатністю передавати широкий спектр емоційних станів. Унаслідок цього його включення стало характерною рисою модернізованого звучання госпелу.

Взаємний вплив між джазом і госпелом був двостороннім. Госпел запозичував від джазу складні гармонічні побудови, імпровізаційні підходи та інструментальне розмаїття, натомість джаз збагатився елементами хорового звучання та духовного забарвлення. Блюзовий вплив проявився у використанні

блюзових ладів не лише в інструментальних, а й у хорових партіях, що посилювало емоційну чутливість музики.

Значущу роль у становленні інструментального госпелу відіграв саксофон. Цей інструмент став засобом емоційної артикуляції, сприяючи глибшому розкриттю змісту творів. Один із яскравих прикладів — виконання пісні **“Falling in Love with Jesus”** Джонатана Батлера⁵ (додаток 6), де саксофоніст Кертіс Валум продемонстрував віртуозність і глибоке розуміння стилю. Валум, знаний співпрацею з Вітні Г’юстон, Сісі Вінанс, Річардом Смолвудом, широко використовував можливості саксофону для підсилення духовного змісту композицій.

Варто згадати, що Вітні Г’юстон мала церковне музичне коріння, будучи учасницею хору з дитинства. Це сформувало її глибоке розуміння госпелу, що згодом знайшло відображення у її творчості через насичені вокальні гармонії, чітку ритміку та часте використання органа.

Немає точної дати появи саксофону в госпел-виконанні, однак одним із перших задокументованих виконавців був **Клод Тейлор (1916–1990)**, який активно співпрацював із представниками жанру, вносячи джазові та блюзові елементи до госпел-композицій [18, с. 101].

Серед найвпливовіших саксофоністів, які працювали в жанрі госпел, особливе місце належить **Кінгу Кертісу**. Його співпраця з Махалією Джексон, зокрема участь у записі альбому **“Amazing Grace”**⁶ Арети Франклін, стала знаковою подією в історії жанру. Кертіс, відомий використанням елементів джазу та блюзу, задав високу планку виконання для майбутніх поколінь саксофоністів. Його стиль поєднує технічну досконалість, глибоке розуміння текстового змісту

⁵ Перша публікація в альбомі "The Worship Project" Джонатаном Батлером 2004 р.

⁶ Альбом Махалії Джексон "Amazing Grace" був випущений у 1976 році.

та експресивне інтонування, що залишається взірцем професійної інтерпретації госпелу.

До основних характеристик гри Кінга Кертіса можна віднести:

- експресивний стиль виконання;
- володіння техніками джазової імпровізації (включно з ладовими побудовами та фразуванням у стилі бібоп);
- глибоке розуміння змісту тексту та авторського задуму;
- застосування виразових прийомів, таких як гроулінг, субтон;
- відчуття ритміки;
- чітке розуміння музичної форми композицій.

Його творчість становить цінний матеріал для вивчення як професійними музикантами, так і студентами, які спеціалізуються на госпелі, джазі або блюзі.

3.3. Госпел та протестантська музика в українському контексті.

Відносна відсутність ґрунтовних наукових досліджень у галузі історії української протестантської музики свідчить про істотну прогалину в осмисленні багатой та різноманітної музичної спадщини України. Ця тема становить значний потенціал для подальших академічних студій, спрямованих на виявлення і документування внеску протестантських музикантів, а також на простеження еволюції музичних практик у межах протестантських громад в Україні. Вивчення архівних джерел, що зберігаються в протестантських церквах, історичних записів музичної діяльності та потенційних зв'язків із європейськими протестантськими традиціями може істотно поглибити уявлення про становлення національного варіанту цього музичного напрямку.

Після здобуття незалежності України у 1991 році відбувся стрімкий розвиток релігійного життя, зокрема протестантських громад, багато з яких

формувалися за участю місіонерів із США та країн Західної Європи. Разом із ними в Україну потрапили нові форми музичного служіння: від традиційних гімнів до сучасних форматів worship-бендів. Зокрема, набули поширення такі музичні практики, як «пастор і хор» (коли пастор веде хор у співі) або «лід-співак і громада», що докорінно відрізнялися від усталених у православній традиції форм виконання духовної музики. Відбувалася модернізація музичних освітніх установ, створювалися хори, що спеціалізувалися на виконанні духовної музики. Значну роль у популяризації госпелу відігравали протестантські церкви, які організовували тематичні музичні заходи, фестивалі та конференції, що сприяли культурному обміну та ознайомленню з музичними традиціями Заходу.

Особливої динаміки набуло поширення госпелу в молодіжному середовищі, зокрема у межах християнських молодіжних конференцій, євангелізаційних програм і фестивалів. У процесі адаптації жанру до українських умов спостерігалось переосмислення його вокальних та інструментальних характеристик. Зокрема, український варіант госпелу характеризується більш ліричним і мелодійним звучанням, на відміну від експресивного, емоційно насиченого американського виконання. У результаті сформувався своєрідний симбіоз між академічною традицією українського вокалу та сучасним християнським музичним стилем.

Одним із найвідоміших колективів, які репрезентують цей напрям, є «Kyiv Symphony Orchestra and Chorus»⁷, у репертуарі якого поєднуються госпел-композиції та класичні твори біблійної тематики. На сьогодні існує значна кількість перекладів госпел-пісень і мюзиклів українською мовою, що активно презентуються на сценах, сприяючи духовному збагаченню суспільства.

⁷ <https://www.youtube.com/@kyivsymphonyorchestraandch2948>

Український госпел, як і протестантська музика загалом, має спільні риси з міжнародними християнськими традиціями, включаючи типовий інструментарій: фортепіано, орган, гітари, саксофон, ударні. Водночас музика відображає місцеву культурну специфіку — особливо через використання елементів української народної музики, таких як багатоголосся, інтонаційна виразність, а також у включенні традиційних інструментів (бандура, сопілка, трембіта, кобза, дуда). Така інтеграція сприяє формуванню національної музичної ідентичності в межах світового християнського музичного простору. Таким чином, поєднання сучасного госпел-інструментарію з українськими етнічними елементами свідчить про прагнення створити музичну форму, водночас автентичну й універсальну.

Протестантська музика, зокрема госпел, представлена і на музичних фестивалях. Значним прикладом є щорічний молодіжний фестиваль **MalynFest**, організований Українською Церквою Християн Віри Євангельської. Цей захід, який проводився до початку повномасштабної війни, був платформою для виконання сучасної християнської музики, у тому числі госпелу, що слугував засобом поклоніння та духовного єднання. На одному з таких фестивалів автор мав можливість долучитися до музичного служіння як саксофоніст.

Окрему увагу заслуговує перспективне впровадження техніки співу "**belt**" та "**mix**" у виконання української госпел-музики. Це може стати впізнаваною вокальною рисою, яка вирізнятиме український госпел на міжнародній сцені, поєднуючи силу академічного вокалу з емоційною виразністю християнських текстів.

З огляду на воєнний стан в Україні, значущим чинником стає ліричний зміст госпелу й протестантської музики, який відображає сучасні реалії: плач, надію на мир, національну єдність та духовну стійкість. Пісні набувають функції духовного свідчення і колективної молитви. Водночас активний переклад міжнародних християнських творів українською мовою є свідченням культурного обміну, а

також прагнення українських церков бути частиною глобального християнського середовища, зберігаючи при цьому свою мовно-культурну ідентичність.

3.4. Соціокультурне значення госпел-гімну у контексті духовного переосмислення та музичного впливу на сучасність

Одним із найбільш знакових прикладів госпел-гімну, що зберігає актуальність у музичному середовищі до сьогодні, є твір, створений у 1772 році англійським автором Джоном Ньютоном. Ця композиція набула символічного значення як прояв прагнення до свободи, насамперед у контексті боротьби з рабством, а також набула особливої ваги для афроамериканської спільноти, особливо в період активної боротьби за громадянські права.

Історичний контекст створення гімну безпосередньо пов'язаний із особистісною трансформацією світогляду його автора. У минулому Джон Ньютон здійснював діяльність, пов'язану з перевезенням поневолених осіб з метою подальшої експлуатації. Однак після екстремальної морської подорожі, під час якої його судно зазнало шторму, автор переосмислив свою життєву позицію, що згодом спонукало його залишити минуле заняття та присвятити себе духовному служінню. Надалі він став активним противником работоргівлі.

У своїй автобіографічній рефлексії Ньютон зазначив: «Я сподіваюся, що завжди із приниженням буду згадувати... що я колись був активним знаряддям у справі, від якої тепер моє серце здригається»⁸. З огляду на це, зазначений гімн набув ролі символу боротьби з соціальною несправедливістю, а також підтримки прав людини. Його виконання стало поширеним не лише у церковному контексті, але й на провідних концертних майданчиках світу.

⁸ «Thoughts Upon the African Slave Trade» праця звідки дана цитата написана Джоном Ньютоном у 1788 р.

Серед відомих інтерпретаторів композиції варто виокремити Махалію Джексон, яка надала твору особливої емоційної виразності завдяки своєму унікальному тембру. Також до переліку виконавців належать Рей Чарльз, Елвіс Преслі та Джонні Кеш, які презентували твір під час важливих суспільних подій.

До основних естетичних і стилістичних характеристик твору належать:

- мелодійна основа, побудована на традиційних шотландських мотивах, зокрема із використанням волинки;
- текстове наповнення, що зосереджується на тематиці прощення, покаяння та духовного оновлення;
- поширеність серед інструменталістів, зокрема саксофоністів, у вигляді численних кавер-версій;
- часте виконання під час жалобних заходів та інших урочистостей [31, с. 51].

У контексті сучасного музичного процесу жанр госпел зберігає актуальність як один із напрямів, що впливає на формування поп-музичної культури. Слухачі надають перевагу композиціям з високим емоційним та змістовим навантаженням. Духовні й моральні компоненти госпелу сприяють формуванню ціннісної позиції аудиторії, спонукаючи до осмислення соціально важливих проблем.

Водночас варто зауважити, що сучасна популярна музика часто тяжіє до технічних аспектів (аранжування, ритміка, електронні ефекти), що призводить до знецінення текстового змісту. На відміну від таких тенденцій, госпел зберігає пріоритетність змістової складової, підкреслюючи важливість текстуального наповнення як засобу художнього та духовного впливу.

Особливу роль у цьому контексті відіграє вплив госпел-композицій на самих митців, зокрема у періоди професійних криз, викликаних інтенсивністю творчої діяльності. Завдяки духовній основі, яка закладена у змісті пісень, цей жанр може слугувати ресурсом внутрішнього оновлення для авторів, виконавців та слухачів.

Тематичне спрямування поп-музики у більшості випадків охоплює питання міжособистісних стосунків, соціальних переживань та сімейної проблематики. Госпел, у свою чергу, пропонує більш глибоке розкриття духовної тематики, інтерпретованої крізь призму біблійного вчення, що розширює рамки етичного та культурного впливу музики на суспільство.

РОЗДІЛ 4. САКСОФОН У ТРАДИЦІЇ ГОСПЕЛУ: РОЛЬ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СУЧАСНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

4.1. Госпел-музика як чинник духовно-культурного впливу: саксофон у творчості Рея Чарльза

Госпел як жанр виконує значну культурну, духовну та соціальну функцію. Його вплив простягається не лише на музичне мистецтво, а й на формування ціннісних орієнтирів сучасного й майбутнього покоління. Госпел сприяє розвитку естетичного смаку, моралі, віри, а також підвищує роль якісної творчості у повсякденному житті суспільства. Однією з важливих особливостей жанру є його відкритість до нововведень: інтеграція електронних елементів, новітніх стилістичних прийомів, експерименти з аранжуванням та активне залучення інструментів, зокрема саксофона, як засобу емоційної та духовної виразності.

З огляду на історичні та технічні трансформації, з середини XX століття спостерігається суттєвий творчий прогрес. Це обумовлено як розвитком технологій, що забезпечили оновлення музичних інструментів та покращення якості звуку, так і зростанням доступу до музичної освіти, навчальних матеріалів, збільшенням кількості музичних закладів і концертних подій, що сприяють вільному культурному обміну.

Важливим прикладом впливу госпелу на формування музичних стилів і виконавських практик є постать Рея Чарльза — видатного американського музиканта, який поєднав елементи госпелу, джазу, блюзу, фанку та поп-музики. Хоча Чарльз найбільш відомий як піаніст і вокаліст, він мав глибоке зацікавлення духовими інструментами, зокрема саксофоном, яким активно користувався у своїй творчості. Його музичні здібності не обмежувалися вокалом: починаючи з гри на

кларнеті, він згодом освоїв саксофон, що дало йому змогу значно урізноманітнити звукову палітру своїх композицій.

Особливу увагу заслуговує його трек “*All I Ever Need is You*”⁹ (додаток 7), де представлено виразне саксофонне соло, сповнене емоційної насиченості й тонкої імпровізаційної роботи. Рей Чарльз активно співпрацював із відомими саксофоністами, серед яких — Руді Джонсон і Хенк Кроуфорд. Їхня участь у записах Чарльза не лише підсилювала загальне звучання, але й формувала новий стиль, у якому саксофон виконував роль мелодійного й емоційного акценту. [19].

Стилістика Чарльза відзначається синтетичністю — він гармонійно поєднував госпел із рок-н-ролом, блюзом і фанком, а також залучав симфонічні оркестри й хорові колективи. Особливо помітний госпел-вплив у вокальних техніках, бек-вокалі та загальній естетиці його композицій. Усе це формувало впізнаваний, але гнучкий музичний стиль, відкритий до нових ідей та інструментальних рішень.

Саксофон у творчості Чарльза не обмежувався роллю акомпанементу — він виконував важливу функцію художньої оповіді, доповнюючи зміст і підсилюючи емоційне навантаження пісень. Взаємодія між вокалом і саксофонними вставками створювала унікальні композиційні рішення, що згодом стали еталоном для майбутніх поколінь виконавців.

Таким чином, Рей Чарльз посів важливе місце у формуванні не лише сучасного звучання госпелу, а й у розвитку інструментальної культури в межах жанру. Його творчість демонструє значний вплив саксофона як засобу духовної комунікації, імпровізації та індивідуального самовираження. Цей вплив згодом відобразився у творчості численних виконавців, зокрема Майкла Джексона, Стіві

⁹ «*All I Ever Need Is You*» була написана Джиммі Голідеєм та Едді Рівзом, однак перший запис належить Рею Чарльзу, пісня з альбому “*Volcanic Action of My Soul*” 1971 р.

Вандера та інших митців, які продовжили інтегрувати саксофон у структуру сучасної духовної музики.

4.2. Сучасні виконавці госпелу та роль духових інструментів, зокрема саксофону

Вокал є фундаментальним елементом у жанрі госпел, оскільки саме через вокальне виконання реалізується головна функція цього музичного напрямку — передача духовного змісту та богословських ідей. Серед сучасних виконавців, які зберігають та розвивають традиції класичного госпелу, особливе місце посідає американська співачка і композитор Сесе Вінанс, яка є лауреаткою понад 12 премій «Греммі»¹⁰ та першою афроамериканкою, що здобула цю нагороду як сольна виконавиця.

Творчість Сесе Вінанс вирізняється поєднанням традиційного християнського змісту з модернізованим музичним супроводом. В її альбомах — *Believe for It* (2021), *Alone in His Presence* (1995), *Alabaster Box* (1999) — спостерігається гармонійне поєднання класичних прийомів госпелу з елементами сучасної поп-культури. У композиціях цих альбомів акцент зроблено на чітку артикуляцію, характерну госпел-манеру вокального виконання, яскраві аранжування з динамічними контрастами, ритмічні структури фанку та соулу, а також на активне використання бек-вокалу та хорових партій. [20, с. 255].

Окреме значення в аранжуваннях творів Сесе Вінанс мають духові секції, які зазвичай включають саксофон, трубу та тромбон. Їх застосування надає композиціям фанфарного характеру, підсилює урочистість звучання та емоційну виразність. Саксофон, зокрема, виконує важливу роль у створенні вступів,

¹⁰ «Греммі» у 1988 році за найкраще жіноче соул-госпел виконання пісні «For Always»
https://www.grammy.com/artists/cece-winans/7369?utm_source

сольних вставок, програшів і елементів імпровізації. Такі інструментальні прийоми є характерною рисою сучасного госпелу та суттєво збагачують загальну музичну палітру творів виконавиці. [20, с. 245].

До ключових характеристик творчої манери Сесе Вінанс також належать:

- приємний і водночас чіткий тембр голосу;
- ясна вокальна артикуляція з госпел-манерою виконання;
- продумане динамічне розгортання композицій;
- унікальна гармонізація;
- використання текстів, що пропагують християнські та морально-етичні цінності;
- залучення хорових колективів і бек-вокалістів як невід'ємної складової структури композицій.

Таким чином, творчість Сесе Вінанс є зразком сучасного підходу до госпел-музики, де збереження традицій поєднується з інноваційним підходом до музичної виразності.

У сучасній госпел-музиці брас-секції, що включають духові інструменти, зокрема трубу, тенор-саксофон та тромбон, відіграють важливу художньо-виразну функцію. Такі інструментальні групи часто утворюють характерне фанфарне звучання, підсилюючи емоційний та динамічний потенціал музичних творів. Особливу увагу в аранжуваннях отримує саксофон, який виконує функції сольного інструмента, забезпечуючи вступи, програші та імпровізаційні фрагменти.

Серед прикладів використання брас-груп у госпел-композиціях можна відзначити такі твори:

- Kirk Franklin — *Brighter Day, Revolution*;
- Hezekiah Walker — *Every Praise*;
- The Clark Sisters — *Blessed and Highly Favored*;

- Lauren Daigle — *Still Rolling Stones, Be Okay* (у лайв-версії використано квартет саксофоністів, що створює гармонійне та підсилене звучання).

Використання живого звучання духових інструментів значно переважає комп'ютерну обробку завдяки природній виразності, що формує глибше занурення слухача в музичний процес. Брас-секції також виконують ритмічну функцію, створюючи рухову енергію композиції й підтримуючи солістів та бек-вокал.

Ілюстративним прикладом ефективного застосування брас-груп є творчість гурту Earth, Wind & Fire, який у таких композиціях, як *September*, *Let's Groove*, *Fantasy*, *Getaway*¹¹, активно використовує духові вставки та рифи. Серед видатних виконавців цих партій — трубач Мітчел Харріс, саксофоніст Дон Мюрік, тромбоніст Луїз Саттерфілд. Їхня гра вирізняється високим рівнем сценічної культури, синхронністю рухів та взаємодією з публікою, що забезпечує яскраве концертне враження. Також варто зазначити значний внесок саксофоніста Чеда Лефковіца-Брауна, який упродовж тривалого часу співпрацював із поп-співачкою Тейлор Свіфт. Музикант має вагомий досвід участі в брас-групах, що сприяло його професійному розвитку як сольного артиста. Сьогодні він є артистом Сан-Франциської консерваторії, володарем двох премій «Греммі» та проводить світові тури зі своїм ансамблем. Його діяльність підтверджує значущість гри у брас-секціях як платформи для формування імпровізаційних навичок і ансамблевої культури, що є важливими складовими професійної оркестрової практики.

Госпел-хор Sunday Service, заснований у 2019 році під керівництвом диригента Джейсона Уайта, є одним із найяскравіших колективів сучасної християнської музичної сцени. Репертуар колективу включає традиційні християнські гімни, а також авторські композиції у співпраці з відомими

¹¹ "**Let's Groove**": входить до альбому *Raise!* (1981), "**Fantasy**": включена до альбому *All 'n All* (1977), "**Getaway**": входить до альбому *Spirit* (1976), "**September**" 1978 р. "*The Best of Earth, Wind & Fire*"

артистами, такими як Вілл Сміт, Джастін Бібер і Каньє Вест — останній безпосередньо сприяв формуванню та популяризації цього проєкту. [23, с. 50].

До ключових альбомів Sunday Service належать:

- *Jesus Is Born* (2019),
- *The Presence of God* (2024),
- *Go Tell It* (2024).

Музичне оформлення колективу вирізняється поєднанням традиційного госпелу з елементами сучасної музики: фанку, R&B, репу, соулу та електронного звучання. Зокрема, атмосфера концертних виступів, доповнена молитвами, сценічною уніформою та хореографічною злагодженістю, створює потужне емоційне враження. Вокальні та інструментальні партії супроводжуються характерними брас-секціями, що додають композиціям фанфарного звучання. Особливу увагу привертає композиція *Rain*, де вступ побудовано на діалозі між бас-гітарою та трубою. У розгортанні музичного сюжету поступово залучаються перкусійні інструменти, що підсилюють динамічну та експресивну складову. Основний сенс композиції полягає у зверненні до Божої любові, що проявляється у турботі про людство — цю ідею підкреслюють тексти, наповнені богословським змістом.

Ще одним визначним твором є *Use This Gospel*¹², (додаток 4) в якому саксофонне соло виконує всесвітньо відомий музикант Кенні Джі.

Інструментальна партія вирізняється нестандартністю: соло виконується в унісон двома голосами без акомпанементу, що створює унікальну звукову атмосферу. Гармонійне поєднання бек-вокалу, реп-частини та електронних ефектів

¹² Альбом *Jesus Is King* (2019), продюсер Каньє Вест.

демонструє високий рівень продюсерської роботи та інноваційний підхід до госпел-аранжування.

Основні риси колективу Sunday Service, що забезпечують його успішність:

- поєднання госпелу з елементами сучасної музичної культури (R&B, фанк, соул, реп);
- наявність великої хорової групи (понад 50 учасників);
- активне використання брас-секцій;
- розширений арсенал звукових і сценічних засобів (електроніка, хореографія, сценічна постановка);
- залучення зіркових солістів;
- глибоке богословське наповнення текстів.

Модернізація госпелу у творчості хору Sunday Service демонструє вдалу адаптацію духовної музики до актуальних тенденцій популярної культури, що сприяє її популяризації серед широкої аудиторії, зокрема молоді. Колектив не лише зберігає автентичні традиції жанру, а й забезпечує їхнє подальше переосмислення через сучасне музичне мислення та продюсерські стратегії.

Однією з визначальних рис діяльності госпел-хору Sunday Service є не лише високий рівень музичного виконавства, а й ефективне використання продюсерських стратегій та музичного маркетингу. Саме грамотне поєднання старовинних госпел-композицій із сучасним аранжуванням, електронними елементами та залученням відомих артистів забезпечило широке охоплення аудиторії та популяризацію колективу в міжнародному культурному просторі.

Ключовим імпульсом для реалізації проєкту стала ідея переосмислення класичної госпел-спадщини через призму актуальних музичних тенденцій. Колаборації з артистами світового рівня стали основою для формування впізнаваного стилю колективу, що інтегрує богословські ідеї в сучасну аудіовізуальну форму.

Період з 1980-х до 2000-х років вважається етапом активного розвитку жанру госпел та його злиття з популярною музикою. Значний вплив на формування стилю в цей час здійснили такі артисти як Фред Хаммонд, Кірк Франклін, Донні Макларкін, Тай Тріббет та Ізраїль Хьютон. Водночас зросла потреба у модернізації госпелу без втрати його ідеологічного наповнення.

Серед виконавців, які зуміли зберегти баланс між духовною основою і музичною інновацією, виокремлюється саксофоніст Кірк Валум — володар премії «Греммі» та автор кількох знакових альбомів, зокрема:

- *Humanité* (2019),
- *Epic Cool* (2024),
- *The Gospel According to Jazz* (2002–2015),
- *Everything is Everything* (2010).

Особливістю його творчості є використання саксофону як інструменту духовної комунікації. Валум часто супроводжує свої виступи короткими зверненнями до аудиторії, в яких пояснює смисловий контекст композицій, цитує біблійні фрагменти та пропонує слухачеві осмислити почуте через призму особистого досвіду. Прикладом є твір *John 1:1*, який відкриває один з його альбомів, — композиція, що безпосередньо апелює до біблійного тексту.

Творчий підхід Кірка Валума характеризується високим професіоналізмом, душевністю виконання та стилістичною гнучкістю. Він поєднує елементи джазу, смус-джазу, соулу з традиційною госпел-риторикою, створюючи унікальні звукові образи. Цитата Валума: «*Моя місія — любити Бога і людей. А музика — мій спосіб це робити*»¹³ — відображає його філософію як митця та проповідника через музику.

¹³ з виступу Кірка Валума у 2014 р. в Clark Atlanta University - Department of Music.

Таким чином, Кірк Валум не лише відновив інтерес до саксофону в госпел-музиці, але й заклав підґрунтя для сучасного розуміння інструментального богослужіння, де звук стає посланням, а виконавець — провідником духовного змісту.

Важливим етапом у творчій кар'єрі саксофоніста Кірка Валума стала його співпраця з всесвітньо відомою вокалісткою Вітні Х'юстон, яка розпочинала свій музичний шлях з госпелу, співаючи у церковному хорі. Саме Валум виконав саксофонне соло у її легендарній композиції "*I Will Always Love You*"¹⁴ (додаток 5), що стало значущим внеском у популярну культуру. Протягом своєї кар'єри Кірк Валум активно співпрацював з відомими музикантами, серед яких Боб Джеймс, Маркус Міллер, Джонатан Батлер. З останнім він записав пісню *Falling in Love with Jesus*, яка набула популярності серед поціновувачів госпелу та джазу. Як джазовий музикант Валум є автором чотирьох частинного альбому *The Gospel According to Jazz*, в якому вдало поєднані елементи традиційного джазу з госпелною основою. Цей проєкт має не лише художню, а й навчальну цінність, оскільки є корисним джерелом для вивчення специфіки обох жанрів. Кірк Валум активно займається просвітницькою діяльністю: проводить майстер-класи, воркшопи, веде авторський канал на YouTube, де ділиться досвідом написання композицій, розкриває процеси аранжування та виконавської інтерпретації.

Його музичне звучання є легко впізнаваним завдяки м'якому тембру саксофона, характерній артикуляції верхнього регістру та імпровізаційним фразам, що включають елементи традиційного джазу і бі-бопу. Ці особливості підкреслюють високу технічну майстерність та індивідуальність артиста. На сьогодні Кірк Валум продовжує активну концертну діяльність, гастролуючи у складі програм з відомими музикантами, зокрема Дейвом Козом та Еріком

¹⁴ Альбом "*Jolene*" (1974), автор Доллі Партон, найпопулярніше виконання Вітні Х'юстон у 1992 р.

Маріенталем. Його творчість справила значний вплив на молоде покоління саксофоністів, надихаючи їх поєднувати професійну техніку із духовним наповненням.

Таким чином, Кірк Валум не лише формує музичні смаки сучасників, а й виконує роль наставника, провідника ідей віри та натхнення через мистецтво імпровізації та духовного осмислення музики.

ВИСНОВОК

У підсумку комплексного дослідження, представленого в цій магістерській роботі, було доведено, що саксофон відіграє надзвичайно важливу роль не лише як інструмент у контексті інструментального мистецтва XIX–XX століть, але і як значущий символ у духовному, емоційному та соціокультурному вимірах. Його поява стала однією з визначальних подій в історії музичного мистецтва, яка відчутно вплинула на формування нових стилів, жанрів, виконавських практик та форм музичного мислення. У процесі дослідження виконано всі поставлені завдання.

Описано історію створення саксофона, простежено його інструментальну еволюцію та визначено значення в музичному мистецтві XIX–XX століть. Досліджено особливості ансамблевого використання саксофона в академічній та духовій музиці, а також охарактеризовано його темброві, виконавські та стилістичні властивості. Проаналізовано роль саксофона в жанрі госпел як засобу духовного вираження, здатного передавати глибокі релігійні та емоційні стани. Визначено символічне і комунікативне значення саксофонового звучання в протестантському богослужінні, його функції у структурі церковного ансамблю та здатність створювати атмосферу молитовного єднання. Висвітлено педагогічний і культурно-соціальний потенціал саксофона у християнській музичній традиції, зокрема в освітніх, виховних і репертуарних аспектах.

Особливе місце у дослідженні присвячено жанру госпел, який упродовж XX століття не тільки вкорінився у протестантському середовищі, але й набув статусу глобального феномену духовної музики. Було встановлено, що госпел — це не лише форма релігійної музики, а й засіб колективної пам'яті, протесту, віри, надії та самоідентифікації, насамперед для афроамериканських спільнот. У цьому процесі саксофон проявив себе не лише як музичний інструмент, але як повноцінний комунікатор духовного досвіду, що став медіатором між виконавцем, спільнотою та Богом.

Тембр саксофона, порівнюваний із людським голосом, дозволив перенести

внутрішній духовний стан у звучання. Його інтонаційна гнучкість, стилістична варіативність та виразність стали тими властивостями, які дозволили інструменту органічно увійти у музичну тканину госпелу. Саме саксофон виявився здатним передавати ті складні емоції, які часто не піддаються вербалізації: трепет, вдячність, покаяння, протест, захоплення, благоговіння. У контексті жанру госпел саксофон перетворився на голос невимовного, який може сказати більше, ніж слова.

Дослідження показало, що саксофон у жанрі госпел відіграє декілька ключових функцій:

1. Мелодійна функція — інструмент часто виступає в ролі солюючого або діалогового голосу у відповідь на вокальну партію. Такий «заспів-відповідь» глибоко вкорінений у традиції афроамериканської музики, зокрема у спірічуелсах.
2. Емоційно-психологічна функція — саксофон використовується для посилення емоційного ефекту, створення моментів кульмінації або, навпаки, внутрішньої тиші й зосередження.
3. Ритуальна функція — у богослужіннях він несе сакральне значення, формуючи атмосферу молитви, духовного зосередження або прославлення.
4. Ідентифікаційна функція — саксофон, як частина звучання госпелу, виступає носієм афроамериканської духовної традиції, що має вагомий вплив на становлення музичного мислення в США та світі.

Саксофон у госпелі також демонструє символічну функцію подолання меж між сакральним і світським, між класикою й імпровізацією, між канонічним і емоційним. Його імпровізаційний потенціал виявився особливо цінним у жанрі, де кожен виступ — це не стільки відтворення нот, скільки проживання молитви, «духовне свідчення» засобами музики.

Паралельно було висвітлено еволюційний шлях інструмента від моменту патентування до визнання в академічних і духовних колах. Встановлено, що саксофон не лише інтегрувався в традиційні форми церковної музики, але й відкрив нові горизонти звучання, вплинувши на репертуарну політику церков,

хорових колективів та інструментальних ансамблів. Його використання в госпел-проектах, таких як гурти Fredonia Ensemble, виконання творів з саксофоновими соло в ансамблях Sunday Service та трансляції по релігійних радіостанціях, свідчать про живу й потужну присутність інструмента в сучасному духовному просторі.

Окрім того, у процесі дослідження було підтверджено, що саксофон:

- розширює виразовий діапазон церковної музики;
- забезпечує звукову гнучкість у поєднанні з органом, фортепіано та вокалом;
- створює індивідуальний саунд, що вирізняє богослужіння з-поміж традиційних;
- підтримує імпровізаційну традицію, закладену в афроамериканській культурі;
- стимулює розвиток духовної освіти в рамках християнських музичних академій.

Також важливо відзначити педагогічний потенціал інструмента. Саксофон став базовим інструментом для духовних оркестрів, шкільних ансамблів при протестантських церквах, молодіжних колективів. Його популяризація у християнській освіті, зокрема через підручники, етюди та вправи для виконання госпелу, посприяла підготовці нової генерації музикантів, які поєднують технічну майстерність із духовним баченням.

Таким чином, саксофон постає не просто як інструмент із глибоким звуком і гнучким тембром. Він є свідченням духовної еволюції музичного мислення, мостом між поколіннями, жанрами та релігійними традиціями. Його застосування в музиці госпел є прикладом того, як інструмент може не просто виконувати роль музичного елементу, а стати засобом духовної трансформації, голосом надії, молитви і прославлення.

Цінність цього дослідження полягає в тому, що воно виявляє не лише історичну й технічну еволюцію саксофона, але й його глибоко духовну місію. У контексті протестантської традиції саксофон став символом оновлення,

відкритості та інклюзивності в богослужбовому мистецтві. Саме через такі інструменти здійснюється відновлення живої музичної молитви, що не обмежується формою, а йде до суті — до серця слухача, до глибини духовного переживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романовський В. Інструментознавство для духового оркестру. *Навчальний посібник*, 2015. С. 50-54.
2. Терлецький М. Методика роботи з духовим оркестром. Навч. Посібник. *Ріне: Перспектива*, 2000.
3. Черняк В. Роль та особливість саксофона в ансамблевій та оркестровій практиці XIX-XXст. *Бакалаврська робота*, 2023. 28 с.
4. Янковська А. Симфонічний оркестр Г. Берліоза: традиції і новаторство. *Харківський національний університет ім. Г. Сковороди*, 2018. С. 3-5.
5. Bizet G. L'Arlesienne Suite No. 2 complete score. [URL: https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/0/01/IMSLP81048SIBLEY1802.1_2_853.c3a3-39087009430093score.pdf]
6. Cottrell S. The Saxophone. *Yale University Press*, 2013. С. 33.
7. Henderson L. Stacey L. Encyclopedia of Music in the 20th Century. *Routledge*, 1999. 801 с.
8. Horwood W. Adolphe Sax 1814-1894 – His life and Legacy. *Egon Publishers Ltd*, 1983. 214 с.
9. Kramer L. Classical Music and Postmodern Knowledge. University of California Press, 1995. 278 с.
10. Lee D. Masterworks of 20th Century Music: The Modern Repertory of the Symphony Orchestra. *Routledge*, 2002. 528 с.
11. Shave N. The Shape of Sounds to Come. *BBC Music Magazine*, 2009. С. 6-32

12. Allen A. J. The Symphonious Saxophone: A History of the Large Saxophone Ensemble with a Quantitative Analysis of Its Literature. *University of South Carolina*, 2013. C. 14-53
13. Wald, E. (2010). *How the Gospel Became Gospel: The Roots and Evolution of Black Sacred Music*. New York, NY: Oxford University Press.
14. Kochnitzky L. Sax and His Saxophone. *Belgian Government Information Center*, 1949. 51c.
15. West D. E. A Brief History of the Saxophone and a Guide to Study Materials. 1968.
16. Wytko J. The Saxophone in Classical Music. *The Absolute Sound*. 2017. [URL: <https://www.theabsolutesound.com/articles/the-saxophone-in-classical-music/>]
17. Ward, B. *Black Music and Radio: The Gospel Influence in the 1930s*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. C. 45–70.
18. Brown, M. (2010). *The History of Gospel Music: Influences and Innovators*. Chicago, IL: University of Chicago Press. pp. 89–105.
19. Library of Congress. (n.d.). African American Gospel Music. Retrieved May 18, 2025, from <https://www.loc.gov/item/ihis.200197495/>
20. Heilbut, A. *The Gospel Sound: Good News and Bad Times*. Limelight Editions, 1997. C. 230–255.
21. Don Cusic (Author) *The Sound of Light: A History of Gospel Music* (History; 1) Paperback – January 1, 1990
22. Tucker, M. *The Role of Jazz Instruments in Gospel Music Performance*. *Journal of African American Music*, 2010, т. 5, № 1, C. 25–38.
23. Smith, J. (2022). Contemporary gospel ensembles: The rise of Sunday Service Choir. *Journal of Modern Christian Music Studies*, 10(2), 45–60.
24. *Christopher Boyd Brown* "Singing the Reformation: Music and the Protestant Reformation"

25. *Scott M. Manetsch "The Reformation and the Irrepressible Word of God: Interpretation, Theology, and Practice" –*
26. *Ендрю Ф. Воллс The Missionary Movement in Christian History: Studies in the Transmission of Faith*
27. *Ларрі В. Хуртадо The Origins of Christian Worship: The Context and Character of Earliest Christian Devotion*
28. *Гортон Девіс Worship and Theology in England: From Cranmer to Baxter and Fox, 1534-1690*
29. *Пол Ф. Бредшоу The Search for the Origins of Christian Worship: Sources and Methods For the Study of Early Liturgy.*
30. *Петренко І. І. Музика як інструмент духовного виховання в поглядах Мартіна Лютера // Наукові записки НаУКМА. Серія: Культурологія. – 2020. – Т. 23. – С. 45–52.*
31. *Campbell, J. The Role of the Bagpipe in Scottish Music: Historical and Cultural Perspectives. Glasgow: Scottish Heritage Publishing, 2012. С. 45–60.*

FIGURE 5. Straight soprano, alto, tenor, and baritone saxophones by Buffet Crampon & Cie. Evette & Schaeffer, 18-20, Passage du Grand-Cerf, Paris, Manufacture d'Instruments de Musique, Catalogue (Paris: Evette & Schaeffer, 1907), 28.

2.

22

Clar.

Saxop.

Cors à Pist.

Solo.

Vins

The musical score consists of two systems of staves. The first system has five staves: Clarinet (Clar.), Saxophone (Saxop.), Cors à Piston (Cors à Pist.), Soloist (Solo.), and Violins (Vins). The second system has four staves: Clarinet, Saxophone, Cors à Piston, and Violins. The music is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). The first system shows the beginning of measures 22-25, with the Soloist part starting a solo in measure 22. The second system continues the music through measures 22-25, with the Soloist part continuing its solo. The Violins part is marked 'Vins' and plays a rhythmic pattern throughout.

3. https://youtu.be/8yQVcGkbpAc?si=pP0GgOrVvHbdY-_S
4. https://youtu.be/u308IwO0HVw?si=dxJL0mI_e_P0AAC
5. <https://youtu.be/ALxtup2JFhg?si=a1NWODKbYms6CQfz>
6. <https://youtu.be/ALxtup2JFhg?si=a1NWODKbYms6CQfz>